

ASURÎLER*

Edward EVERY

Çev.: **Yrd.Doç.Dr.Sami KILIÇ**

Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi

Email: skilic1@firat.edu.tr

Bu bölümün konusu olan Hıristiyanlar, genellikle Nasturîler olarak isimlendirilirler. Bu isim, altıncı yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar kendileri tarafından kullanıldığı gibi onları tanımlayanlar tarafından da kullanılmıştır. Nastur'un öğretilerinin kurucusu ya da ilk ortaya koyucusu kendileri olduğunu hatırlatır gibi görüldüğü için, son üç nesildir kendilerini Nasturîler olarak isimlendirmeyi bıraktılar. Onlar, eski Asurîlerin soyundan geldikleri tezini kabul ettikten sonra, Asurîler olarak isimlendirilmeyi tercih ettiler. Fakat çağdaş Asurîler sadece onlar değildir; Süryanî-Ortodoks ya da Yakubiler ve bazı Süryanîce konuşan Roma Katolikleri ve Protestanlar da Asurî Hıristiyanlar olarak isimlendirilirler. Bu bölümde Asurî ismi belirli bir Hıristiyan kilisesinin üyelerini ifade etmek için kullanılacaktır. Bu kilisenin resmi ismi “Kadim Doğu Kilisesi”dir. *Kadim*, hâlihazırda Ortadoğu'nun tarihi kiliselerini Roma Katoliklerden ve onlardan kopan Protestanlardan ayırmak amacıyla, günümüzde ise Reform Kiliseleri ile Birlik Kiliselerini şekillendirmek için kullanılan bir kelimedir. İlk altı yüzyılda Roma İmparatorluğunun doğu sınırları dışında kalan Asya'nın muayyen bir bölgesinde büyüyüp geliştiği için bu özel tarihi kilise *Doğu Kilisesi* diye isimlendirilir. Roma Dünyasında meydana gelen teolojik tartışmalarda, Roma kiliselerince suçlananlar, bazen doğu bölgelerinde suçsuz bulunurdu. Bundan dolayı miltattan sonra beşinci ve altıncı yüzyıllarda Pers İmparatorluğundaki Hıristiyanların birçoğu, Nastur'un sapık (heretik) sayılmasını ret etti. Roma kilisesinin suçlu buldukları arasındaki Asurîler, Antakya Süryanî-Ortodoks Kilisesi'ne bağlandılar ve Batı Süryanîleri olarak isimlendirildiler. Nastur'un Süryanîce konuşan taraftarları, Doğu Süryanîleri olarak tanımlandılar ve başta Fırat ve Dicle vadileri olmak üzere başka yerlerde de yaşayan bu Süryanîlere eski Asur ve Kalde'nin çağdaş temsilcileri olarak kabul edildiler.

Bizim burada bir milletten ziyade bir kiliseyi mütalaa ediyor olmamıza dikkat etmek önemlidir. Kadim Doğu Kilisesi'nin soy olarak kesinlikle Asurî olmayan Hintli üyeler vardır. Özellikle M.S. 800 ve 1300 yılları arasında birçok Çinli, Tatar, Moğol ve diğer Asya Hıristiyanları bu Kilisenin mensu-

* Edward EVERY, “The Assyrians”, **Religion In The East** Volume I, (General Editor A.J.ARBERRY) Cambridge University Press 1969, s. 521–533.

bu idi. Bunların hepsi çoğunlukla Süryanîce kullanmakla birlikte, ibadet ve öğretimde diğer dillerin de kullanıldığı açıktır.

Asya kavimlerini on dördüncü yüzyılda ansızın büyük felaketler yakaladı. Timur katliamından ve nüfusu azaltan diğer savaşlar ve vebalardan sonra, üyeleri her yerde azınlığa düşen Doğu Kilisesi sadece iki bölgede hayatta kaldı. Bunlardan birisi, on altıncı yüzyılda Portekiz etkisi altındaki Roma Katolikliğinin hâkim olduğu, Hindistan'ın güney-batısındaki Malabar kıyısıdır. Yeniçağda Asurî Kilisesi, Doğu Kilisesinin bir piskoposluğunun bulunduğu Trichur'daki Malabar'a geri göndü. Doğu Kilisesi'nin bu yüzyıla (20.yüzyıl) kadar yaşadığı diğer bölge, Musul ovasının kuzeyinde, Türkiye'deki Van gölü ile İran'daki Urmiye gölü arasındaki, dağlık bir bölge idi. Dağlarda yaşayan Hıristiyanlarla ovada yaşayanlar arasında anlaşmazlığın ortaya çıktığı on altıncı yüzyıla kadar Musul çevresinde bu kilisesinin mensupları var olmuştur (ve sonuçta) ovada yaşayanlar Roma ile ittifak yaptı. Şam ve Magosa gibi daha batıda da Asurî kolonileri vardı. Bu dağlık Asurîler, on beşinci yüzyılın başlarında Roma'ya bağlanmaya başladılar. Onlar Roma ile birleştiğinde, Keldanîler olarak isimlendirildiler; Kalde'nin Asur'un güneyinde olması tarihi gerçeğinden hareketle bu kısmen Musul'da olmuş olabilir, çünkü ova, Roma ile birleşmeye muhalefetin kalesi olan dağların güneyindedir. Fakat Hindistan'da Nasturî inancına geri dönenlerin Keldanîler, Roma Katolik Süryanî ayinine bağlı olanların ise Süryanî-Malabar ve Süryanî-Malankar olarak adlandırılması gariptir.

On dokuzuncu yüzyılın başlarında Kadim Doğu Kilisesi hemen hemen tamamen, batıda Van gölü ve doğuda Urmiye gölü arasındaki Mezopotamya ovasının kuzey dağları ile sınırlanmıştı. Kürtler, İranlılar ve Türkçe konuşan Azerileri içeren bu bölge sakinlerinin çoğu Müslüman inancında idi. Orada Süryanîce konuşan Yahudiler ve ilginç inanışlarından dolayı şeytana tapanlar olarak nitelendirilen Yezidiler vardı.

İleride göreceğimiz gibi, Asuriler 1914'den sonra Türk topraklarından ayrıldılar ve oraya tekrar yerleşmediler. Onlar şu anda Irak'taki Ravanduz ve Amadiyya kasabalarında yerleştiler; bu yüzden onlar İran'ın Urmiye bölgesindedirler. Fakat Asurîlerin büyük çoğunluğu Batı'da olduğu gibi Irak, İran, Suriye ve Lübnan'da mülteci durumundadırlar. Onlar, ata yurtlarından ayrılmaya zorlanmışlardı. Onların ayrılma hikâyesine gelmeden önce, dağlık yurtlarındaki sosyal hayatları hakkında bizim biraz açıklama yapma gerekliliği gözükmektedir. Aşağıdaki bilgiler, çoğunlukla on dokuzuncu yüzyılda onları ziyaret eden ya da onların arasında kalan İngiliz ve Amerikalı doktorlar, öğretmenler ve papazların yazılarına dayanıyor.

Hakkâri bölgesinde Türklerden bağımsız olduklarını iddia eden altı Asurî Hıristiyan aşiret vardı. Onlar kendi *melik* ya da reisleri dışında dünyevi otoriteyi kabul etmiyorlardı. Onlar katolikos olarak isimlendirilen bir Kadim Doğu Kilisesi patriğinin otoritesi altında idiler. Başlangıçta Bağdat yakınında antik bir şehir olan Seleucia-Ctesiphon'da bulunan bu piskoposluk,

Hakkâri yakınlarında büyük bir köy olan Kuchanis'e taşınmıştı. Türkler, Asurî patriği ile görüşmek için Kuchanis'e gelmekle birlikte, Hakkâri'ye girmediler. Aşiret üyeleri daima silahlı idi. Kürt bölgesindeki Asurîler, Türklerden bağımsız olan Kürt liderlere bağlı olduğu gibi, Asurî aşiret bölgesindeki Kürtler de Asurî reislerin sivil otoritesi altında idi. Çoğu kez Asurî aşiretler ve yanlarındaki Kürt aşiretler arasında özel anlaşmalar vardı. Aynı zamanda onlar, barışı sağlamada çaresiz kaldıklarında, aşiret savaşı mücadelesi yaparlardı. Kabilenin dışındaki bölgelerdeki Asurîler, *raya* ya da Türklerin ve İranlıların idaresi altında idi. Bazıları toprak sahipleri idi ve onların kiliseleri çok fazla toprak mülkiyetine sahip idi. Onların çoğunluğu kiracı idi; fakat geleneksel haklara sahipti. Aralarındaki anlaşmazlıklar sahip oldukları geleneklere göre rahipleri ve *melikleri* tarafından halledilir idi. Patrik onların dünyevi başkanı idi.

Hem İran'da hem de Türkiye'de İslam'ın topluma bakışı, toplumun fertlerince, en gözde kilise olan Nestur taraftarlarının geleneği üzerine dayandığı dile getirilir. Pers İmparatorluğundaki Hıristiyanların asıl kitlesi olarak onlar, Arap fethi zamanında sahip oldukları müesseseler ile birlikte bir *millet* idi; onlar, kendileri ile fikir ayrılığı (anlaşmazlık) bulunan Mecusi ya da Zerdüştileri içine alan monoteistlerin fethine yardım ve tavsiyede bulundular. Onlar Haçlı seferleri öncesi ve sonrası, siyasi ya da askeri olarak asla İslam'a karşı muhalefet ile ilişkilendirilmediler. Araplara tıp ve Yunan felsefesini öğretiler. Hatta teolojik olarak onlar, diğer Hıristiyanlardan ziyade İslam'a daha yakın olarak kabul edildi.

Uzun yüzyıllar boyunca Asurî Nasturîlerin Hıristiyan komşuları, Süryanî Yakubiler ve Ermeni Monofizitlerdi. Yakubiler ve Nasturîler farklı şekilde telaffuz etseler ve yazsalar bile, aynı Süryanîceyi konuşuyorlardı; onlar tarihleri aynı insanlardı. Onların ayrılma sebebi 431 yılında Roma İmparatorluğu döneminde başlayan ve beşinci ve altıncı yüzyıllar boyunca Mezopotamya ve İran'ın içlerine kadar taşınan bir teolojik tartışma idi. Süryanî-Ortodoks ya da Yakubiler ve Ermenilere göre, Nastur'u savunanların tamamı, tam anlamıyla İsa'nın bizim Tanrımız olarak isimlendirilmesi gerekliliğine inanmadılar. Asuri Nasturîlere göre, Yakubiler ya da Monofizitler (Süryanî ve Ermeni) Tanrının Kitab-ı Mukaddes'te gerçekte Onun bizim tabiatımızın üstünde tutulduğuna inanmadılar. Tartışmalar, hâkim olan görüşlerle tam bir ittifakla Pers İmparatorluğuna ulaştığında, belli politik sebeplerden dolayı İstanbul'da kabul görmedi. Bu yüzden Doğu bölgelerinde hiç kimse hem Nasturîliği hem de Monofizitliği sapkın olarak görmedi.

Tartışma aşağıda gösterildiği gibi kısaca şöyle tanımlanabilir. İstanbullu Nastur Yunanca yazdı ve Tanrının Taşıyıcısı ya da Tanrının Annesi anlamına gelen, Yunanca bir kelime olan, *Theotokos*'a itiraz etti. O, bu kelime ile Tanrının doğumu, ıstırap çekmesi ve ölmesinden ve İsa'nın yeniden dirilişi ve mucizelerinden bahsetmenin hatalı olduğunu düşündü. O, Mesih'i, İnsan ya da Tanrıdan ziyade, tecessüm hakkındaki hüküm ifadelerinin konu-

su olarak kullanılabilir kelime olarak düşündü. Mesih doğdu, öldü ve tekrar dirildi; Onun beşeriyeti doğması, ölmesi ve İlahlığı ise ölüme galip gelmesiydi. Tanrının doğduğunu ve öldüğünü söylemeyi reddetmek Nasturîlerin karşıtlarının gözünde sapkınlık idi. Yakubiler ve Monofizitler bu itizal karşıtlığının en uç kanadını oluşturuyorlardı.

Kadim Doğu Kilisesi, itikat ve konuşmanın bu tarzının sapkınlık olarak yanlış tanımlandığını kabul etti; bu itikat Nasturî'dan uzun zaman önce Kadim Doğu Kilisesinin geleneğinde vardı. Bu itikadı, onun dua ve ilahilerindeki bireysel ifadelerde bulmak mümkündür; bu bağlamda bu itikat, bazen Nasturî olmayan Kadim Doğu Kilisesi mensupları ile münakaşa etmişti. Fakat ayin kitapları ve onların diğer tarihi kiliseleri (özellikle Doğudaki Hıristiyanların yarısı) arasındaki bir tartışma açıkça bu farklılığın işaretini gösterir. Onun ibadetleri ve ilahilerinde Tanrının doğduğunu ve Meryem'in Tanrının annesi olduğunu söylenmedi. Lisanın bu şekilde kullanılmamasına karşın, bu Hıristiyanlara göre bir sapkınlık olarak isimlendirilsin ya da isimlendirilmesin, Asurîler farklı bir bilgisel İsa doktrinine sahip olan ve koruyan gibi görünüyorlar.

Aynı zamanda Asurîlerin diğer tarihi kiliselerin uygulamalarının aksine, katı bir gelenekleri vardır. Onların papazları ve diyakozları, papazlığa atama töreninden sonra ve dul veya boşandıktan sonra evlenirler. Onların tarihlerinin bir döneminde patriklerinin başpiskoposlarının ve piskoposlarının evlenmesine müsaade edilmişti. Bu gelenek beşinci yüzyıla kadar hüküm sürdü ve bir sonraki yüzyılda kaldırıldı. Bu geleneğin iptal edilmesinden yaklaşık bin yıl sonra piskoposlar manastırlardan çekildiler; fakat orta çağdan sonraki felaketler bu kurumları yok etti. Kilise hiyerarşisi sahip olduğu devamlılığı korumak için bir takım özel önlemler almak zorunda kaldı. Bu nedenle on beşinci yüzyıldan itibaren her piskoposun, çocuklarından bazısını kilise hizmetine adamaya gönüllü bir erkek kardeşi ve baldızı vardı. Bu çocuklar doğuştan adanmıştı; onlar etyemezler ve (kendilerini vakfeden ailesinin irtibatından serbest kalıncaya kadar) evlenmezlerdi. Piskoposun erkek yeğenlerinden biri müstakbel piskopos olarak gösterilir. Kız kardeşlerinden biri inancının gereği bekâr idi ve onun evini yönetirdi. Evlenen bir erkek kardeş için aile devam edebilirdi. Yegâne uygulama bu değildi. Montenegro (Karadağ)'da 1696'dan 1851'e kadar en büyük prens Ortodoks başpiskoposluğu ve bu yüzden bekârı; o erkek yeğenini vâris kıldı. Asurîlerdeki bu belirsiz özgürlüğün onların dini ve dünyevi başkanın her boş kadroya tartışmasız ve hızlı bir şekilde tayin edebilmesi için gerekli olduğu iddia edilebilir. Dahası dini nedenlerden dolayı bekârlık için salih işler dağlık bölgelerde yaşayanlar için çok nadir idi; köylü aileler çocuklarını müstakbel piskoposlar olarak görmedikçe bekâr kalmalarına müsaade etmezlerdi. 1876 ve 1914 arasında onlar arasında yaşayan Anglikan papazlar ve öğretmenler, piskopos ailelerin üyesi olmayan sadece iki veya üç bekâr papazla karşılaştı. Bu müstesna adamlar, geleneklerini öğrenmeye ve elyazması eski nüshaların kopya-

sını çıkarmayı düşküdü. Onların çok azı keşiş olarak yaşardı. Bu durum onların piskoposluk kurumunu devam ettirip ettiremeyeceğini belirsizleştir-mektedir.

Süryanîce okumasını bilenler ilahiler söyler ve kilise ayinlerini yönetir; bu iş kilise korosuna bırakılmaz, bu zamanda veya son zamanlara kadar Doğu Hıristiyanlığının diğer tarihi kiliselerinde de durum böyle idi. *Kurbâna* olarak isimlenen ekmek-şarap ayini, bayramların en önemlisi olarak kutlanır. On dokuzuncu yüzyılda her ekmek-şarap ayini öncesi bütün papazlar ve insanlar oruç tutar (perhiz yapardı) ve üç gün özel dua ayinlerine katılırlardı. Daha sonra herkes komünyon alırdı; genellikle iki diyakozun ellerinden insanlar her iki çeşitten ayrı ayrı yerlerdi. Kişisel günah çıkarma alışılmış bir uygulama değildi; papazlar ya cemaati bir bütün olarak genel günah çıkarttıktan sonra affederdi ya da bireylerin kendi suçlarını ayrıntılı bir şekilde dinlemeden günahlarını affederdi. Kutsanacak ekmek kilisede *Kutsal Maya* ile pişirilirdi. Bunun Kudüs'ten geldiğine inanılır; Son Akşam Yemeğinde Aziz Havari Yuhanna'nın bu ekmekten fazladan bir parça aldığı ve maya olarak kendi evinde pişirmeye başladığı söylenilmektedir. Bununla birlikte bu ekmek yeniden dirilişten sonra havarilerin Son Akşam Yemeği için pişirilir; o zamandan beri Kutsal Ekmeğin her pişirilmesinde bir parça hamur bir sonraki pişirme için saklanır. Fırının yanında tutulan ve Kutsal Sofraya konulmayan ekmek, kutsanmış ekmek değildir; fakat o, Kadim Doğu Kiliseleri tarafından inanıldığı için, bütün Ekmek Şarap Ayini ile birlikte bağlantılıdır ve Apostolik Varis kavramının bir unsurudur.

Çoğunlukla onların kilise binalarında ne resimler ne de heykeller vardır. Ancak, genellikle İsa'nın herhangi bir resmi olmaksızın, haç sergilenir ve kutsal sayılır. Resimlerin kullanımıyla ilgili resmî hiçbir kanıt veya kilise meclisinden kaynaklanan bir yasaklama yoktur. Resimlerin yokluğu, yoksulluktan ve izole edilmiş bir toplumda sanatkârların olmayışından kaynaklanmış gibi görünmektedir. Papazların evliliği, cemaatsel ilahi söyleme ve komünyonun üslubuyla birleşen bu sadelik, Amerikan Protestanları ve Asurîleri ziyaret eden İngiliz Anglikanları üzerinde büyük etki yapmıştır. Onlar, Ortadoğu'daki diğer tarihi kiliselerdeki dini uygulamalardan ayrı temel şeylerle karşılaştıklarını fark ettiler. Gerçekte resimlerin yokluğu, Asurîlerle onların Müslüman komşuları arasındaki ilişkiyi de etkiledi. Onlar arasında yaşayan Batı Hıristiyanları, aile yapılarını ve toplumlarına olan sadakatlerini takdir ettiler; fakat toplumda var olan iki grup arasındaki ihtilafa olan eğilimin farkına vardılar ve kınadılar.

On dokuzuncu yüzyılda Asurîleri ziyaret eden İngilizce konuşan kardeşleri, Amerikan Misyonerlik Kurulu (American Board of Missions) adamları ve Anglikanlar olmak üzere tam manasıyla iki gruba bölündüler. Amerikan Misyon Kurulu'nun çalışmaları İran ve Irak'ta reforme edilmiş kiliselerin ortaya çıkmasına neden oldu; fakat körfezde bu olay ilk değildi. Bu, misyonerlik okulunun öğrencileriyle yerel Protestanizmin ortaya çıktığı diğer

Asurî toplumu arasında ihtilaf demektir. Bundan sonra da Amerikalılar, özellikle de İran'daki Kadim Kiliseye ve onun müntesiplerine yardım etmeye devam ettiler, Süryanîce konuşan toplumla tamamıyla ilişki içinde bulundular. Onlar modern Süryanîce kitapların yazılmasını desteklediler. İlk araştırmalardan sonra, Katolik patriğinin ricası üzerine Canterbury başpiskoposu tarafından gönderilen Anglikan çalışması, "Asurî Hıristiyanlarına Yardım Misyonu" şekline büründü. Böylece Asurîler ismi kullanıldı ve o zamandan sonra Nasturîler İngilizce konuşan ülkelerde Asurîler olarak tanındı. Anglikan Yardım Misyon Okulları Kadim Kiliselerde kiliseye bağlı okullardı; öğrenciler düzenli olarak kilisenin ayinlerine giderdi. Diğer taraftan iki kilise Asurîler ve İngilizler olarak ayrı kaldı; Asurî papazların defin komünyonu hakkında çok istekli bazı anlatımları bulunmasına rağmen, defin komünyonu yoktu. Bu defalarca ifade edildi ki, iki kilise arasında bir diyalog vardı ve ileride de doktrinsel uyumun temelinde birlik amaçlandı.

Roma Katolik görüşünde, Asurîler birçok alanda yenilik istedi; ancak esas problem, onların kilisenin mevcut birliği meselesindeki tutumuydu. Amerikan Kurulu'ndakiler, Kadim Kilise tarafından İncil olarak isimlendirilen şeyin reddedilmesi ile bir Reforme Süryanî veya Reforme Nasturî kilisesi için haklı bir gerekçe gördü. Sadece Anglikanlar için Nasturîlik başlıca meseleydi. Rum Ortodoksları, Süryanî Ortodoksları ve Ermenilerle olan ilişkileri Asurîlerle olduğu kadar iyi olmasını sağlamak isteyen Anglikanlar, eski tartışmalarındaki çelişkilerden sakınmak için çaba sarf ediyordu. Onlar aynı zamanda Anglikan geleneği döneminde olduğu gibi, ekümenik Genel Konsil olarak Efes Konsilini de dikkate aldı.

Birçok şiddetli olay bundan kaynaklandı. Kadim Doğu Kilisesinin ayin kitapları Urmiye'deki Anglikanlar tarafından yayımlandı. Bu, onların Süryanîce ayin metinlerinin ilk tam yayımıydı. Daha erken basılan yayımlar Katoliklerdeydi ve Romanın gereksinimlerine göre düzenlenmişti. Anglikan basısında ifade edilmeyen İstanbullu Nastur, Mopseustalı Theodore ve Tarsuslu Diadore'nin isimleri Süryanîce eski kayıtlarda bulundu. Bunlar Roma ve İstanbul gibi Anglikanlar tarafından kabul edilen genel konsil kararlarına göre de bu üç kişi sapkındı. Kadim Doğu Kilisesinin ibadetlerinde onlar, inancın güvenilir savunucuları olarak anılırlardı. Kilisede kullanmak için, Asurî papazlık otoritelerinin ellerine Anglikan yayımının herhangi biri geçtiğinde, bu isimlerin yazar tarafından ifade edilmediği anlaşılır. Bir ders sunumunda, İskenderiyeli Cyril'in Nasturîlere saldırdığı için afroz edildiği yönünde ifade vardı. Ben bu sunumun gerçekten Anglikanların yayımlayıp yayımlamadıklarını bulamadım; fakat bundan şüphelenmedim, şayet onlar öyle yapsalardı, onun ismi çıkartılırdı ve aynı yolla tekrar konulurdu.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında bir Rus Ortodoks Kilisesi Misyonu, bir Asurî çağrısına cevap vermek için Urmiye'de ortaya çıktı. Bir başpiskopos ve papazlar ve halktan oluşan büyük bir gurup, Rusya'nın himayesi altında Ortodoks kilisesiyle derhal birleşilmesi için bir açıklama yaptılar. Ang-

likan Misyonerliği o zaman İran'daki Urmiye'den Türkiye'deki Van'a taşındı ve işlerinin çoğu Ruslara teslim edildi. Ruslar, diğer Batı Hıristiyanları ile yapılan tartışmada Asurîleri müdafaaya her zaman hazır iken, Anglikanlar iki Doğu Kilisesi arasındaki birleşme hakkında Ortodokslar ile bir tartışmaya hazır değildi.

Kuchanis'deki katalikos-patriğin kütüphanesindeki elyazması nüshalar arasında, Nastur'un, sürgün yıllarında yazılan otobiyografinin Süryanîce çevirisi olan, *The Pazar of Heraklides (Haraklides'in Pazarı)* isimli bir kitap vardı. 1908'de Anglikan bir Profesör olan J.F. Bethune Baker, onun el yazmasına dayanan bir çalışmayı *Nestorius and his teaching (Nastur ve onun öğretisi)* ismiyle yayımladı. O, bu kitabı Nastur'un hatırasına ve Nasturî Kilisesine Latince olarak ithaf etti. İyi bir etkinin yaratılabildiği bu devirde sadece Anglikan kitabı yayımlanmadı, Anglikanlar arasında, Nastur artık afroz edilmiş olarak sayılmadı. Asurîler, doktrinlerini değiştirmeksizin veya düşüncesini kaybetmeksizin Nasturîler gibi Canterbury ile birleşmeyi ümit edebildi. Ortodoks kilisesi Nestorius'un afroz edilmesini ve İskenderiyeli Crill'in eski haklarının verilmesini talep etti. Bunun üzerine Roma haklarını teslim etmek zorunda idi. Amerikalı Protestanlar gönülde ve fikirde derin bir değişiklik istedi; ancak onlar aynı zamanda Kilisenin Asurî görüşünde de köklü bir değişiklik istedi. Toplumda bir bölünme olmaksızın ve onursuzca tecrit edilmekten kurtulmak maksadı ve her iki reformu arzu ettikleri için, Asurî liderler destek için Anglikanlara yöneldi.

İşte o zaman onların siyasi felaketi geldi. Osmanlı Devleti yıkıldı ve Yeni Türkiye kuruldu. Ortodoks Rusya ortadan kalktı. Gittikçe gelişen Asurî-Anglikan ilişkileri siyasi karışıklıklar yüzünden sekteye uğradı.

1914 ve 1915'deki Kürt ve Türk saldırılarıyla provoke edildiklerinden dolayı bağımsız Asurî kabileleri, Katolik patriği Benjamin Mar Shim'un'un liderliğinde Sultan ile olan vergi bağlarını kopardılar. Ekim 1915'de hem bağımsız hem de *rayadan* oluşan Türkiye'deki Asurîler, İran'a yürüdüler ve orada Rus kuvvetlerine katıldılar. Nisan 1918'de Katolikos-patrik, müzakerede yaptığı Kürt lider tarafından hunharca öldürüldü. Birkaç ay sonra ordu olarak kendi akrabalarıyla birleşen Asurîlerin çoğu İngiliz kuvvetleriyle buluşmak için Irak'a doğru yürüdüler. Az bir kısmı diğer tarafa yöneldiler ve Rus devrimine girdiler.

Türkiye'de olduğu gibi İran'da yaklaşık 50 bin Asurî, Hemedan yakınlarındaki Bakuba mülteci kampına yerleştirildiler, daha sonra Musul yakınlarındaki Mindan'daki başka bir kampa nakledildiler. Öldürülen patriğin kardeşi Paul Mar Shim'un, onun halefi olarak seçildi; ancak o 1920'de öldüğünde, 11 yaşında bir çocuk olan yeğeni Ishai Mar Shim'un kendisinin halefi oldu. Türkiye ve İran'daki askeri operasyonlar hayat kaybına neden oldu. Bu kamplarda da devam etti; iklim dağlık bölgede oturanlar için elverişsizdi ve bu yüzden birçok çocuk öldü. İngiliz ordusu tarafından Kürt, Türk ve Irak'taki isyancılara karşı çalıştırmak için kullanılan insanlar, düzensiz bir

savaş gücü oldular. Onlar, daha sonra İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri (British R.A.F.) üssünü koruyan muhafızlar oldular. 1918 ve 1924 tarihleri arasında her üç devletin dışındakiler tarafından, muhtemelen Yeni Türkiye, Irak ve İran'ın terk etmiş olacağı Doğu Anadolu'nun büyük bir bölümünün bunlar arasında nihai sınır olacağı düşünüldü. Böylece Ermeniler, Kürtler ve Süryanîce konuşan topluluklar siyasi özgürlüğün bazı çeşitlerini elde edebiliyorlardı. Süryanî Ortodoksların bazıları, Asurîlerin ve Katolik kiliselerin tek bir Asurî-Keldanî milleti oluşturmak için Süryanîceyi kullandıklarını zannetti. Diğerleri ise bir millet olarak Asurîlerin, Türkiye ve İran arasında bir ülkeye sahip olmaları gerektiğini düşündü. Fakat ne diplomatik ne de fiziksel güç bu projede herhangi bir başarıya sahip oldu. Irak'ta 1914'ten önce Asurî Nasturî'lerin oturduğu iki küçük yer olan Amadiyya ve Rawanduz hariç, Türkiye ve Irak arasındaki sınırlar 1924'de çizildiği gibi kaldı. 1918'den sonra Türkiye'ye geri dönen tüm Asurîler birkaç ay içerisinde Türkler tarafından sınır dışı edildi. Onların, Türkiye'deki dağları ve vadileri başkalarına verildi. Savaş esnasında Kürtler veya Türkler tarafından terk edilen Irak'taki birkaç yer Asurîlere tahsis edildi; fakat buralar homojen bir bölge olarak düzenlenmedi. Hiç kimse Asurîleri iskân etmek için normal olarak Irak'ta yaşayan insanları yerinden çıkarmadı; zaten arazi satın almak için yeterli miktarda para da mevcut değildi.

İngiliz mandası sona erdiğinde, Irak'taki Asurîlerin büyük çoğunluğu kendilerini hala kalıcı bir temel üzerine yerleştirilmeyen mülteciler olarak düşündü. Iraklılar onları manda ile ilişkilendirdi; zira onlar İngilizler tarafından savaşmak için ülkeye silahlı girmişti ve Iraklılara karşı harekâta yer almışlardı. Irak krallığı, evlilik gibi meselelerde Hristiyan toplulukların kendi üyelerini yargılaması için yasal tanımayı kabul etmeye isteksiz değildi. Fakat Asurîler, özellikle de Hakkâri'deki kabile üyeleri farklı bir çeşit özerklik talep etti. Özellikle onlar kendi iskânları için kendi geleneksel adetlerine göre idare edilecekleri bir bölgenin tahsis edilmesini istedi. 1932'de onların genç katalikos-patriği bunu istemek için Cenevre'ye gitti.

1933'de bir kriz vardı; silahlı Asurîlerden bir topluluk Fransız korumasını katılmak için Suriye'ye yürüyüş yaptı. Onlar kendi silahlarıyla birlikte Irak'a geri iade edildiler ve onlar sınırda Irak ordusuyla çarpıştılar. Irak'ın değişik bölgelerinde savaş devam etti. Katalikos-patrik ve akrabalarından bazıları sınır dışı edildi. Onlar Kıbrıs'a yerleştirildiler; yedi yıl sonra katalikos kendi isteği ile Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti.

Asurîler dağıtıldı. Onlardan üç bin ile dört bin kişi arası Amerika'dadır. Şimdi bir köye bin kişinin yerleştirilme sürecinde olduğu Lübnan'da yaklaşık beş bin Asurî, Dünya Kiliseler Birliğinin himayesinde onlar için satın alınmış bölgede yaşamaktadır. Suriye'nin kuzey doğu bölgesindeki Cezire'de, otuz yıl boyunca muhtelif Asurî ve Süryanî Ortodoks iskânları Milletler Cemiyetinin yardımıyla Fransızlar tarafından organize edildi. Fakat Yukarı Zab üzerinden Türkiye'den gelen mültecilerin iskânları Süryanîlerin

bağımsızlığı sürecinde önemli bir katkı sağlamadı; ilk yerleşenlerinin çoğu şimdi Lübnan'dadır. Asurîlerin çoğunluğu, muhtemelen otuz bin kadarı, hala Irak'tadır. Fakat 1958'den beri Kuzey Irakta Araplar ve Kürtler arasındaki politik ve askeri çatışma tüm azınlıklara tehlike getirmiştir. Asurîler güneye doğru daha büyük şehirlere özellikle de Bağdat'a göç ediyorlar. Benzer şekilde İran'da İkinci Dünya Savaşını takip eden karışıklıklar, kırsal bölgelerde hayatı emniyetsiz yaptı. Rusya koruması altında bağımsız bir Azerbaycan yaratma teşebbüsleri, Rusya ile tarihi bir bağa sahip olduğu düşünülen Ermenilerde ve Asurîlerde tereddüde neden oldu. Çoğu şehirlere göç etti; şimdi Tahran'da sekiz bin Asurî vardır. Modern kentsel şartlar altında din, ırk, cemiyet meseleleri ile insanın iş şansı arasında kırsal bölgelerde sahip olduklarından daha az bir bağ vardır. Modern bir seküler hayat, azınlığın kendi kabiliyetlerine göre bir pazar bulmasına imkân sağlar.

1876'da Canon E.L. Cutts, *Christians the Crescent in Asia (Asya'da Hilal Altındaki Hıristiyanlar)* adlı kitabında, Kadim Doğu Kilisesinin bir katolikosa ilave olarak on iki piskoposa, iki yüz elli civarında papaza ve bundan daha çok diyakoza sahip olduğunu tahmin etti. O, toplumun tüm üyelerinin yetmiş beş bin civarında olacağını düşündü. Şu anda kilise üyelerinin sayısı hakkındaki yapılan en yüksek tahmin yüz bindir. Bunun muhtemelen yetmiş bin olduğu daha gerçekçi görünmektedir; bu rakam altı bin Hintliyi de içermektedir. Ortadoğu'daki çeşitli Hıristiyan toplulukların sadece tabi artışla, son yüzyılda üyelerini iki kata çıkardığı veya üçe bile katladığı fark edilmelidir. Şu anda bir katolikosa ilaveten beş piskopos vardır. Bunlardan ikisi Irak'ta diğeri Hindistan'da metropolittir. Bir piskopos İran'da diğeri iki piskopos Irak'tadır. Bir Katolikos A.B.D.'dir. Orada da altmış papaz ve birçok diyakozun olduğu tahmin edilmektedir.

Bildiğimiz kadarıyla (eski) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde, muhtemelen bazıları Rusya Ortodoks Kilisesinin üyeleri olmasına rağmen Asurîler için artık kilise yoktur ve onlar kendi papazlarına sahip değildir. Onlar Kafkasya'ya yerleştirildiler ve Süryanîce konuşmaya devam ederler. Arap ülkelerinde, Arapça eğitim görmüş Süryanîce konuşan ebeveynlerin çocukları için Süryanîcenin kendi anlamlarını korumak zordur. Samî olmayan dilin hâkim olduğu yerlerde bu daha kolay olmuştur. Fakat bugünlerde İran'daki hayat Süryanîcenin muhafazasını daha da zorlaştırıyor. Asurîlerin çok az sayıda ilkokulu vardır ve ülkenin bu dillerinde ders verilmesi zorunluydu. Süryanîce orta öğretim veren okul yoktur ve müstakbel papazlar için sağlanan tek eğitim, piskoposun kendi evinde verebildiği eğitimidir. Bu gelecekseldir; fakat bir ilahiyat fakültesi Orta Doğu Asurîleri tarafından çok arzu edilmektedir.

Kadim Doğu Kilisesi, Kitab-ı Mukaddes'in Süryanîciden tercüme edilmiş kendi İngilizce versiyonuna sahiptir; bunun en azından dört İncil'de, Yeni Ahit'in Yunancadan çevirisinden gerçekten söylenmiş ve yapılmış olan şeyin bir hikâyesi olarak daha çok doğru ve daha az belirsiz olduğu iddia

edilir. Kilise ayinlerinin İngilizce bir çevirisi ve dogmatik konuları içeren İngilizce bir ilmihal, Hindistan'da yayımlandı. Orada aynı zamanda yerel dil de kullanılır ve küçük bir papaz okulu vardır; ancak Süryanîce ayinsel ibadetin tek dilidir.

Katolikos-patrik diğer piskoposlarla birkaç kez görüşebildi. 1962'de o Orta Doğu'ya geldi, Beyrut ve Şam'ı ziyaret etti ve Tahran'da bir piskoposu kutsadığı İran'a gitti. 1964'de o ve kıdemli metropolit Amerika'da buluştular ve tüm piskoposlara yeni bir takvimin kabulünü duyuran bir bildiri yazdı. Bu, Noel ve Asurîlerin Paskalyasının Batılı Hıristiyan âlemininki ile aynı zamana rastlamış olacağı anlamına gelmekteydi. Aynı mektup, oruç tutma ve dua etme hakkında geleneksel kilise kurallarının biraz değiştirilmesini tavsiye etti. 1964'de onun Fransızca bir çevirisi *Proche-Orient Chretien*'de¹ yayımlandı. Katolikos kendi halefini seçmedi ve en azından piskoposlara ait aileden olmayan bir adamı piskopos olarak takdis etti. Hindistan'da ve başka yerde, piskoposlara ait aileler sistemine karşı çıkan ve seçimli hiyerarşinin olmasını isteyen çok sayıda kilise üyesinin olduğu açıktır. Bu sırada Hindistan Asurî metropoliti tarafından yazılan *The Assyrian Church and the Hereditary Succession (Asurî Kilisesi ve Kalıtsal Halef)* adlı İngilizce bir risale 1963 de yayımlandı².

Çoğu kez Kadim Doğu Kilisesinin yok olacağı tahmin edilir. Eğer İran'da, Güney ve Kuzey Amerika'da onlar Protestan olsalar idi, Arap dünyasında ve Hindistan'daki üyelerinin Romalı Katolikler olacağı söylenebilirdi. Birkaç yıl önce Musul yakınında, episkopos için adayları kabul edilmeden Asurî ailelerin büyük bir bölümü Süryanî Ortodoks oldu; onlardan bazıları hala Asurî veya Nasturî Kilisesinin üyesi olmak istediklerini ifade etmektedirler. Son yıllarda Asurîlerden az bir gurup Roma Katolik oldular. A.B.D.'de, Protestan veya Reforme edilmiş Nasturîler, Kadim Kiliseye katıldı. Çoğunlukla, o kilise üyelerinin kendi inançlarını öğrenmeleri büyük annelerinden ve büyük halalarından gelen şey olduğu doğru olabilir. Fakat bu, dünyanın büyük bir bölümünde Hıristiyanlar için mevcut dinsel eğitimin tek türüdür.

¹ Aziz Anne Kilisesindeki White Father, Kudüs, Ürdün. s.234-8 1964.

² Mar Narsai Basımevi, Trichur, Kerala, Hindistan